

ÇUKUROVA’NIN TÜRKLEŞMESİNE MEMLÛK KATKISI: KİLİKYA ERMENİ BARONLUĞUNUN ORTADAN KALDIRILMASI

Altan ÇETİN*

Özet

14. yüzyıl sonlarına doğru Memlûk hâkimiyet sahasının Anadolu’nun güney coğrafyasını içine alacak şekilde genişlemesi ile bölgede Türkleşme sürecinin farklı bir el vasıtası ile güçlendiği görüldü. Memlûk etkisi Çukurova ve civarında Türk nüfusunu ve nüfuzunu arttırırken bölgedeki diğer yapıları da etkiledi.

Memlûkler Çukurova’ya ulaştığında bölgedeki mühim unsurlardan biri Kilikya Ermeni Baronluğu idi. Kilikya Ermeni Baronluğu, 1080- 1199 arası Beylik ve 1199- 1375 arası krallık olan Çukurova bölgesinde bulunan bir devlettir. Bölgede I. Ruben adında bir Ermeni beyi tarafından Bizans İmparatorluğundan aldığı toprak üzerine kurulmuş ve zamanla daha geniş bir alana yayılmıştır. I. Leon devletin ilk kralı olmuştur. Devlet Haçlılarla ve özellikle Fransızlarla sıkı ilişkiler kurmuş, komşu Hristiyan ve Müslüman devletlerle ve kendi içinde mücadelelerde bulunmuştur. Moğol istilasından sonra İlhanlılara bağlanmış ve birlikte Memlûk Devletine karşı savaşmıştır. 1252'den sonra Hethumid Hanedanı tarafından yönetilmiştir. Memlûklular 1375 senesinde Sis'i ele geçirince devlet son bulmuştur ve bundan sonra bölgede Memlûklara bağlı Ramazanoğlu Beyliği kurulmuştur.

Bu çalışma daha sonra Memlûkların kuzey sınırı haline gelecek olan Kilikya/Çukurova bölgesinin önemli unsurlarından Kilikya Ermeni Baronluğu’nun Memlûklar tarafından ortadan kaldırılış süreci ve sonrasında bölgede yaşanan Türkleşme üzerinde duracaktır. Bu manada bölgenin tarihine dair önemli bir dönemin aydınlatılmasına katkı sağlaması umut edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Ermeniler, Çukurova, Kilikya, Memlûklar, Türkleşme*

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, altanoides@yahoo.com

ve Halil b. Şahin'in ifadesi ile bu fetihlere "el-Futühât el-Câhaniyye (Ceyhaniyye)" adı verilmiştir. Bu fethin siyasi ve ekonomik pek çok neticesi olmuştur. Mesela Memlûkler ilk zamanlar ihtiyaçları olan keresteyi Cenovalı tüccarlar vasıtasıyla temin etmişlerdi. Meşhur seyyah İbn Battuta'da Lazkiyye (Suriye)'den Alâiye'ye Cenovalı denizciler vasıtasıyla gelmişti.⁶³ 14 y.y.'nin ortası ve ikinci yarısında Küçük Ermenistan Krallığı'nın yıkılması üzerine bu ticaret Müslüman tacirler vasıtasıyla yapılmaya başlanmıştı.⁶⁴

Memlûkler İslam ve Türk tarihinde çok önemli faaliyetleri temsil ederler. Moğollara karşı duruşları, Haçlıları Suriye'den çıkarmaları, Kıbrıs adasını fethetmeleri gibi dışarıdan gelen pek çok saldırıyı göğüslemişlerdir. Memlûklerin daha az bilinen ve fakat diğerleri kadar önemli bir başka icraatları ise Kuzey sınırlarında bulunan siyasi teşekkülü sağlamalarıdır. Bu bakımdan Çukurova'nın Türkleşmesi hususunda önemli bir adım Ermeni Krallığının ortadan kaldırılmasıdır. Bu yolla Haçlıların ve Moğolların önemli bir müteffihî ortadan kalkarken bölgenin bütünlük bir siyasi kültürel manzume haline gelmesi sağlanmıştır. Kıbrıs adasından 1365'te gerçekleşen saldırı ve sonrasında gelişmeler Memlûklerin Suriye, Kıbrıs ve Sis bölgesindeki yapıları bakışını sertleştirmiş ve mücadele artarak devam etmiş nihayetinde krallık 1375'te yıkılmıştır. Bu tarihten bölgedeki Oğuz yerleşmesi ve Ramazanoğulları faaliyetleri gelecekteki şekillenmenin zemini olacaktır.

KAYNAKÇALAR

- AKGÜNDÜZ, Ahmet–Osman Kaşıkçı, *Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul, 1993.
- AKSOY, Erdal, "Oğuz Türklerinin İdari Yapı ve Boy Teşkilâtına Bir Bakış", *Türkler*, c. 2, Ankara, 2002.
- AKTAN, Ali, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, S. 237, 1999.
- ASTHOR, E., *Levant Trade in the Later Middle Ages*, U.S.A., 1983, s. 28; Peter W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusaders (1191–1374)*, London, 1991.
- AYAZ, Fatih Yahya, "Memlûk-İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702/1303)", *Sakarya Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/2007.
- AYBEKed-Devâdârî, *Kenzed-Durer ve Câmi' el-Gurer*, (Tah. Ulrich Haarmann), c.8, Kahire, 1971.
- EL-'AYNÎ, Bedr ed-Din Mahmud b.Ahmed, *İkd el-Cuman fi Tarihi Ehli'z-Zaman*, (Tah. Muhammed Muhammed Emin), c.1, Kahire, 1989.
- EL-CAYNÎ, *es-Seyf el-Mühenned fi Siret el-Melik el-Mü'eyyed "Şeyh el-Mahmûdî"*, Tah. Fehim Muhammed Şeltût-Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire, 1966–1967.
- BAYBARS el-Mansûrî, Rükned-Dîn Baybars el-Mansûrî el-Hatâ'fed-Devâdâr, *Zubdet el fikre fi Tarih el-Hicre*, (Tah. D. S. Richards), Beyrut, DasArabischeBuch Berlin, 1998.
- BAYBARS el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, (Tah.Abdulhamid Salih Hamdan), Kahire, 1993.
- BİLGİLİ, Ali Sinan, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı*, Ankara, 2001.

⁶³ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Ter. Enver Ziya Karal), Ankara, 1977, s.610.

⁶⁴ E. Asthor, *Levant Trade in the Later Middle Ages*, U.S.A., 1983, s.28; Peter W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusaders (1191–1374)*, London, 1991, s.134.

- BOASE, T.S.R., *The Cilician Kingdom Kingdom of Armenia*, Edinburgh, 1978.
- BULDUK, O. Üçler, “Oğuznamelere Göre Üçok-Bozok veya İç-Oğuz Dış-Oğuz Meselesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.1, S.3, 1997
- CANARD, M., “Le Royaume d’Arménie-Cilicie et les Mamelouksjusqu’au traité de 1285”, *REA*, 1967.
- ÇETİN, Altan, “Oghuz Turks in the Account of A Mamluk Historian”, *Oxford Journal of Islamic Studies*, 20/3, 2009.
- DARKOT, Besim, “Tarsus”, *D.İ.A.*, c. 12/1, İstanbul, 1993.
- DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 1997
- EBÛ’L-FARAC Gregory (Bar Hebraeus), *Abû’l-Farac Tarihi*, (Ter. Ömer Rıza Doğrul), c. 2, Ankara, 1987
- EBÛ FİDÂ, *el-Melikel-Müeyyed, Tarih EbiFidâ, el-Muhtasar fi Ahbâr el-Beşer*; c. II, (Tah. MahmudDeyyûb), Beyrut, 1997
- EDWARDS, Robert W., *Fortification of Cilicia*, Washington, 1987.
- ERSAN, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, Ankara, 2007.
- İBN EL-FURAT, Nasır ed-din Muhammed b. Abd er-Rahim b. Ali, *Tarih İbn el-Furat*, (Tah. Kostantin Zurayk/Neclâ İzzeddin), c.7, Beyrut, 1936, 1939, 1942.
- GHAZARIAN, Jacob G., *The Armenian Kingdom in Cilicia during the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins (1080–1393)* Routledge, 2000.
- GUNDTABL Sımbat, *Başkumandan SımbatVekayinamesi(951–1334)*, (Ter. H.D. Andreasyan), İstanbul, 1946, (Basılmamış Tercüme).
- GÜNDÜZ, Tufan, “Oğuzlar/Türkmenler”, *Türkler*, c. 2, Ankara, 2002.
- İBN HABİB, Hasan b. Ömer b. el-Hasan b. Ömer, *Tezkiret en-Nebih fi Eyyâm el-Mansûr ve Benihi*, (Tah. M. Muhammed Emin), c.3, Kahire, 1986
- HAR-EL, Shai, *StruggleforDomination in theMiddle East TheOttoman-MamlukWar, 1485–1491*, Leiden, 1995.
- HETUM, *Gorigos Senyörü Hetum Vekayinamesi*, (Ter. H. D. Andreasyan), (Yayınlanmamış Tercüme), İstanbul, 1946.
- HEYD, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Ter. Enver Ziya Karal), Ankara, 1977.
- İBN İYÂS, Zeyned-Dîn Muhammed b. Ahmed, *Bedâ’i’ ez-Zuhûr fi Vekâied-Duhûr*, (Tah. Muhammed Mustafa), c. 1/1, Kahire, 1982
- İZZEDDİN Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Şeddâd, *Tarih el-Melik ez-Zâhir*, (Tah. Muhammed Hutayt), Weisbaden, 1983.
- İBN KÂDİ ŞUHBE, Takiyyed-Dîn Ebî Bekr b. Ahmed el-Esedîed-Dimaşkî, *Tarih İbnKâdiŞuhbe*, (Tah. Adnan Derviş), c. 2, Dimaşk.
- EL-KALKAŞANDÎ, el-Kalkaşandî, Ebû’l-Abbas Ahmed b. Ali, *Subhu’l-Aşa fi Sinâ’ati’l-İnşa*, (Tah. Muhammed Hüseyin Şems ed-Dîn), c.4, Beyrut, 1987.
- KANAT, Cüneyt, “Memlûklerin Baybars Zamanındaki (1260–1277) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova’nın Türkleşmesindeki Rolü”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, Adana, 1999.
- KANAT, Cüneyt, “Memlûkler ve Çukurova”, *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, Hazırlayanlar: Doç. Dr. Erman Artun-M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, *el-Ayni’nin İkdu’l-Cumân’ında XV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1971.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, “Osmanlı-Memlûk İlişkileri”, *Türkler*, c. 9, Ankara, 2002,
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, *Memlûkler, Makaleler*, Ankara, 2005.
- KURKDJIAN, Vahan, "Chapter XXVII: The Barony of Cilician Armenia", *History of Armenia*, U.S.A., 1958.

- EL-MAKRİZÎ, Takiyyed-Dîn Ahmed b. Ali, *Kitâb es-Sulûk li-Marifet Duvel el- Mulûk*, (Tah. M. Mustafa Ziyade- Said Abdulfettâh 'Aşûr), c.1, Kahire, 1934–1958.
- MUHYİDDİN b. Abduzzahir, *er-Ravz ez-Zâhir fî Siret el-Melik ez-Zâhir*, (Tah. Abdulaziz Huvaytir), Riyad, 1976.
- EN-NUVEYRÎ, Şihabeddin Ahmed b. Abdulvehhab, *Nihâyet el-Ereb fî Funûn el-Edeb*, c. 30, (Tah. Necib Mustafa Fevvâz, Hikmet K. Fevvâz), Beyrut, 2004.
- RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Ter. Fikret Işıltan) c. 3, Ankara, 1987
- ES-SAYRAFÎ, Hatib el-Cevherî Ali b. Davud, *Nuzhet en-Nufûs vel el-Ebdân fî Tevârih ez-Zeman*, (Tah. Hasan Habeşi), c.3, Kahire, 1974.
- SCOTT, Richards J., "Mamlûk-Armenian Relations during Bahrî Period to the Fall of Sîs", (Master's Thesis), Mc Gill University, Montreal, 1981.
- STEWART, AngusDonal, *TheArmenianKingdomandtheMamluks*, Leiden, 2001, s.1–2; SirarpieDer Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia" *A History of the Crusades*, c. II, Ed. Kenneth M. Setton, Philadelphia, 1962.
- SÜMER, Faruk, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.1, Ankara, 1963.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, S.1, 1969.
- SÜMER, Faruk, "Ramazanoğulları", *M.İ.A.*, c.9, İstanbul, 1988
- İBN ŞEDDÂD, *Baypars Tarihi*, (Ter. M. Şerefüddin Yalıtıkaya), c. 2, Ankara, 2000.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1995.
- İBN TAGRÎBİRDÎ, Ebû el-Mehâsin Cemal ed-Dîn Yûsuf, *el-Menhel es-Sâfî ve el-Müstevfîb 'ad el-Vâfî*, (Tah. Nebil Muhammed Abdulaziz), c.3, Kahire, 1986
- VAHRAM, *Kilikya Kralları Tarihi, Vahram Vekaynamesi*, (Ter. H.D. Andreasyan), İstanbul, 1946, (Yayınlanmamış Tercüme).
- YİĞİT, İsmail, "Memlûkler", *İslâm Tarihi*, c.7, İstanbul, 1991.
- EL-YUNUNÎ, Kutbeddin Musa b. Muhammed, *ZeylMîr'at ez-Zeman*, (Tah. Hamza Abbâs), c.1, Abu Dabi, 2007.
- ZEYNEDDİN Abdulbasit b. Halil b. Şahin ez-Zâhirî, *Neyl el-Emel fî Zeyled-Düvel*, (Tah. Ömer Abdusselam Tedmürî), c.2, Beyrut, 2002.